

13. Знайдзіце значэнне лікавага выразу:

а) $36 \cdot (6496 : 32 + 16 \cdot 36) - 8928$;

б) $125 \cdot 8^2 - 5\,616 : 3^3$.

Рашыце задачы, склаўшы лікавы выраз.

14. Вучні паехалі на экскурсію на чатырох аўтобусах па 45 чалавек у кожным і на трох легкавых машынах. Колькі было вучняў у кожнай легкавой машыне, калі ўсяго на экскурсію паехалі 192 вучні?

15. За 16 кг бульбы, купленай на рынку, заплацілі 12 р. Колькі заплацілі за 10 кг морквы, цана якой на 1 р. большая?

Аператар МТС прапануе розныя тарыфы. Знайдзіце інфармацыю пра два з іх і складзіце лікавыя выразы для падліку штомесячнай аплаты, якая складаецца з абаненцкай платы і памінутнай аплаты за размовы.

§ 2. Выразы з пераменнымі

Прыклад 1. Пакет соку каштуе 3 р. Колькі рублёў павінен заплаціць пакупнік, калі ён купіў каробку пячэння за 2 р. і:

а) 1 пакет соку;

б) 2 пакеты соку;

в) 3 пакеты соку?

Рашэнне:

а) $2 + 3 \cdot 1 = 2 + 3 = 5$ (р.);

б) $2 + 3 \cdot 2 = 2 + 6 = 8$ (р.);

в) $2 + 3 \cdot 3 = 2 + 9 = 11$ (р.).

Выразы для рашэння гэтых трох задач утрымліваюць:

- пастаянныя значэнні велічынь — гэта 3 р. і 2 р.;
- велічыню, якая змяняецца, — гэта колькасць пакетаў соку.

Калі колькасць пакетаў соку пазначыць літарай, напрыклад, k , то атрымаем выраз для рашэння задачы з любой колькасцю пакетаў: $2 + 3 \cdot k$.

Такі выраз называецца выразам з пераменнай.

Пераменная можа прымаць розныя значэнні, гэта значыць замест k можна падстаўляць любыя лікі і атрымліваць адказ для розных значэнняў k . Напрыклад, пры $k = 5$ атрымаем $2 + 3 \cdot 5 = 2 + 15 = 17$ (р.).

Прыклад 2. Адзін кілаграм груш каштуе x рублёў, а кілаграм морквы — y рублёў. Чаму роўны кошт двух кілаграмаў груш і трох кілаграмаў морквы разам?

Для рашэння задачы складзём наступны выраз: $2 \cdot x + 3 \cdot y$.

Гэта таксама выраз з пераменнымі, толькі ўжо з дзвюма.

Пры рашэнні розных задач атрымліваюць запісы, якія складаюцца з:

- лікаў,
- знакаў дзеянняў,
- дужак,
- пераменных, пазначаных літарамі.

Такія запісы называюць выразамі з пераменнымі.

Калі ў выраз з пераменнымі замест пераменных падставіць іх значэнні — лікі, то атрымаецца лікавы выраз. Яго значэнне называецца значэннем выразу з пераменнымі пры дадзеных значэннях пераменных.

Прыклад 3. Знайдзіце значэнне выразу:

- а) $1050 - m : 7$, калі $m = 105$;
б) $a : 5 + 16 \cdot k$ пры $a = 245$, $k = 8$.

Рашэнне:

- а) калі $m = 105$, то:
 $1050 - m : 7 = 1050 - 105 : 7 = 1050 - 15 = 1035$;
б) пры $a = 245$ і $k = 8$ атрымаем:
 $245 : 5 + 16 \cdot 8 = 49 + 128 = 177$.

Прыклад 4. Спрасціце выраз:

- а) $2 \cdot x + 7 \cdot x$;   в) $10 \cdot 3 \cdot x$;
б) $10 \cdot a - 3 \cdot a$;   г) $4 \cdot x \cdot 6$.

Рашэнне:

Прыменім размеркавальны закон множання:

- а) $2 \cdot x + 7 \cdot x = (2 + 7) \cdot x = 9 \cdot x = 9 \cdot x$;
б) $10 \cdot a - 3 \cdot a = (10 - 3) \cdot a = 7 \cdot a = 7 \cdot a$.

Прыменім перамяшчальны і спалучальны законы множання:

- в) $10 \cdot 3 \cdot x = (10 \cdot 3) \cdot x = 30 \cdot x = 30 \cdot x$;
г) $4 \cdot x \cdot 6 = 4 \cdot 6 \cdot x = 24 \cdot x = 24 \cdot x$.

Выразы з пераменнымі, як і лікавыя выразы, выкарыстоўваюцца для рашэння задач.

Прыклад 5. Сабраныя ў сваім садзе яблыкі фермер расклаў у k скрынь па 9 кг і ў m скрынь па 10 кг. Колькі кілаграмаў яблыкаў сабраў фермер?

Рашэнне:

$9 \cdot k$ кг — важаць яблыкі ў скрынях першага віду (па 9 кг);

$10 \cdot t$ кг — важаць яблыкі ў скрынях другога віду (па 10 кг);

$(9 \cdot k + 10 \cdot t)$ кг яблыкаў сабраў фермер.

Адказ: $(9 \cdot k + 10 \cdot t)$ кг.

16. Прачытайце выраз (пачніце чытанне з выніку апошняга дзеяння):

а) $(c + 3) - 9$; г) $x : (11 - y)$;

б) $(20 - a) + b$; д) $27 - 24 : m$;

в) $(8 + n) \cdot 4$; е) $19 \cdot b + c^2$.

17. Маса скрыні з апельсінамі x кілаграмаў, маса скрыні з мандарынамі y кілаграмаў. Растворачце, значэнне якой велічыні можна знайсці, выкарыстоўваючы выраз:

а) $x + y$; е) $3 \cdot x + 7 \cdot y$;

б) $x - y$; ё) $7 \cdot y - 3 \cdot x$;

в) $x : y$; ж) $100 - 7 \cdot y$;

г) $3 \cdot x$; з) $100 - (3 \cdot x + 7 \cdot y)$;

д) $7 \cdot y$; і) $100 + (5 \cdot y + 7 \cdot x)$.

18. Запішыце выраз з пераменнай:

а) да рознасці ліку 13 і пераменнай f дадаць лік 28;

б) 32 паменшыць на суму ліку 16 і пераменнай k ;

в) ад дзелі пераменнай x і ліку 2 адняць 33;

г) рознасць ліку 8 і пераменнай k павялічыць у 6 разоў;

д) да ліку 100 дадаць здабытак ліку 15 і пераменнай a .

19. Знайдзіце значэнне выразу:
 а) $5217 + a : 9$, калі $a = 1926$;
 б) $3 \cdot m + 720$, калі $m = 504$;
 в) $10\,000 - z \cdot 17$ пры $z = 42$.
20. Знайдзіце значэнне выразу, падстаўляючы ў выразы значэнні ўказаных пераменных:
 а) $(x - y) : 56$, калі $x = 40\,000$, $y = 23\,144$;
 б) $n - 70 \cdot a : 35$, калі $n = 3001$, $a = 18$;
 в) $(k - 1081 : s) \cdot 400$ пры $k = 80$, $s = 47$.
21. Спрасціце выразы, выкарыстоўваючы размеркавальны закон множання адносна складання і аднімання:
 а) $14 \cdot a + 6 \cdot a$,   б) $21 \cdot k + 7 \cdot k$,
     $14 \cdot x - 6 \cdot x$, $35 \cdot a - 15 \cdot a$,
     $9 \cdot t - t$, $18 \cdot n - n$,
     $m + m$; $7 \cdot x + x$.
22. Спрасціце выразы, выкарыстоўваючы перамяшчальны і спалучальны законы множання:
 а) $14 \cdot a \cdot 6$,   в) $16 \cdot m \cdot 8$,
     $14 \cdot 5 \cdot a$; $b \cdot 4 \cdot 6$;
 б) $21 \cdot k \cdot 7$,   г) $0 \cdot 2 \cdot m$,
     $45 \cdot 3 \cdot b$; $2 \cdot a \cdot 0$.

Складзіце выраз з пераменнай для рашэння задачы.

23. У класе вучацца x дзяўчынак і 10 хлопчыкаў. Колькі ўсяго вучняў у гэтым класе?
24. Колькі сінічак сядзела каля кармушкі, калі вядома, што калі k сінічак адляцела, то каля кармушкі засталася 9 сінічак?
25. У каробкі расклалі y фламастараў па 8 фламастараў у кожную. Колькі каробак спатрэбілася?

26. У 5 «А» класе x вучняў, а ў 5 «Б» класе — на 2 вучні больш. Колькі ўсяго вучняў у гэтых двух класах?
27. Сабраныя ў сваім садзе яблыкі фермер расклаў у 15 скрынь па k кілаграмаў і ў 20 скрынь па m кілаграмаў. Колькі кілаграмаў яблыкаў сабраў фермер?
28. У кнізе m старонак, яна падзелена на раздзелы з аднолькавай колькасцю старонак. Колькі старонак у кожным раздзеле, калі ўсяго ў кнізе n раздзелаў?
29. Школьнік для аплаты за 4 сшыткі па цане n рублёў прапанаваў касіру m рублёў і атрымаў здачу. Колькі рублёў здачы ён атрымаў?
30. Аўтамабілісту трэба праехаць k кіламетраў. Колькі кіламетраў застанеца праехаць аўтамабілісту пасля трох гадзін паездкі, калі яго скорасць d кіламетраў у гадзіну? Складзіце выраз і знайдзіце яго значэнне:
 а) пры $k = 300, d = 90$;
 б) пры $k = 500, d = 110$.
31. Складзіце роўнасці залежнасцей паміж пераменнымі трыма спосабамі, ведаючы, што:
 а) a на 4 большая за b ;
 б) m у 4 разы большая за n ;
 в) k на 7 меншая за d ;
 г) c у 7 разоў меншая за t .
- 32. Запішыце ўсе лічбы, якія можна падставіць замест зорачкі, каб атрымалася праўдзівая няроўнасць:
 а) $8*47 > 8547$;   в) $2695 > 269*$;
 б) $97*3 < 9713$;   г) $1000 < 100*$.

- 33.** Сябры адправіліся па ягады і, выехаўшы за горад, ад шашы да лесу ішлі 2 г са скорасцю 6 км/г. Пад вечар яны вярталіся да шашы на 1 г даўжэй. З якой скорасцю ішлі сябры назад?

Правер сябе!

Назавіце прапушчаныя словы (1, 2).

1. Выразы з пераменнымі складаюцца з:

а) ... ,   б) ... ,   в) ... ,   г) ... .

2. Калі ў выраз з пераменнымі замест ... падставіць іх ... , то атрымаецца ... . Яго значэнне называецца ... з пераменнымі пры дадзеных значэннях ... .

34. З наступных выказаў выпішыце спачатку лікавыя, а затым выразы з пераменнымі:

а) $2 \cdot k + 13$;   в) $200 + 9 \cdot 3^2$;

б) $823 - 57 : 3$;   г) $x - 5 \cdot y$.

35. Запішыце выраз з пераменнай:

а) ад сумы ліку 27 і пераменнай s адняць 102;

б) 75 павялічыць на рознасць пераменнай k і ліку 57;

в) да здабытку ліку 9 і пераменнай y дадаць лік 32;

г) суму ліку 6 і пераменнай n паменшыць у 5 разоў.

36. Знайдзіце значэнне выразу, падстаўляючы ўказаныя значэнні пераменнай:

а) $2520 : y$, калі $y = 7$;

б) $a - b$ пры $a = 2000$, $b = 333$;

в) $x \cdot 16 - 459$, калі $x = 7648$.

37. Запоўніце табліцу.

x	$x + 27$	$x - 27$	$100 - x$	$x + x$	$3 \cdot x$
45					
61					

38. Знайдзіце значэнне выразу, падстаўляючы ў выраз указаныя значэнні пераменнай:

а) $d - k : 47$, калі $d = 1001$, $k = 4230$;

б) $m : 53 + 18 \cdot y$, калі $m = 16\,271$, $y = 18$.

39. Спрасціце выраз, выкарыстоўваючы размеркавальны закон множання:

а) $3 \cdot a + 7 \cdot a$,

б) $6 \cdot x - 2 \cdot x$,

$16 \cdot m - 7 \cdot m$,

$8 \cdot b + 9 \cdot b$,

$9 \cdot n + n$;

$13 \cdot k - k$.

Складзіце выраз з пераменнай для рашэння задачы.

40. У трох каробках ляжыць па a фламастараў. Колькі ўсяго фламастараў?

41. Бацька з сынам сабралі x грыбоў. Колькі грыбоў сабраў бацька, калі сын сабраў 18 грыбоў?

42. У дзвюх каробках ляжаць алоўкі. У другой каробцы ў 3 разы больш алоўкаў, чым у першай. Колькі алоўкаў у дзвюх каробках, калі ў першай каробцы x алоўкаў?

43. Адзін рулон шпалер каштуе a рублёў. Для рамонту дзіцячага пакоя куплена 6 рулонаў шпалер. Колькі рублёў павінна застацца, калі касіру далі 100 рублёў?

44. На ўчастку расло 60 кустоў руж. Потым x кустоў перасадзілі на другі ўчастак, а на першым пасадзілі y новых кустоў. Колькі кустоў стала на першым участку?
45. Пяць аднолькавых яблыкаў каштуюць a капеек, а пяць груш — b капеек. На колькі капеек яблык таннейшы за грушу?
46. Веласіпедысту трэба праехаць 170 км. Колькі кіламетраў засталася пераадолець веласіпедысту, калі ён ужо ехаў n гадзін са скорасцю 15 км/г? Складзіце выраз і знайдзіце яго значэнне пры $n = 3$.

Складзіце дзве розныя задачы, рашэнне якіх можна запісаць выразам:

$$150 - (45 + y)x.$$

§ 3. Ураўненне

Калі ў выраз з адной пераменнай, напрыклад $2520 : y$, падставіць замест пераменнай y яе значэнне, то пасля вылічэнняў атрымаем пэўны лік. Напрыклад, пры $y = 10$ атрымаем $2520 : 10 = 252$.

Рэшым адваротную задачу: хай y выніку падстаноўкі ліку ў выраз з пераменнай $2520 : y$ атрымалі вынік вылічэння — лік 360, гэта значыць $2520 : y = 360$. Паставім пытанне: пры якім значэнні пераменнай y атрымаўся такі вынік? У гэтым выпадку трэба рашыць ураўненне

$$2520 : y = 360.$$

Ураўненнем называецца роўнасць, якая ўтрымлівае пераменную.

Лік, пры падстаноўцы якога ва ўраўненне $2520 : y = 360$ роўнасць будзе правільная, можна